

Turkish Studies

Volume 14 Issue 7, 2019, p. 3891-3902

DOI: 10.29228/TurkishStudies.38821

ISSN: 1308-2140

Skopje/MACEDONIA-Ankara/TURKEY

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY

EXCELLENCE FOR THE FUTURE
IBU.EDU.MK

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Info/Makale Bilgisi

✍ Received/Geliş: 02.10.2019

✓ Accepted/Kabul: 20.12.2019

📅 Report Dates/Rapor Tarihleri: Referee 1 (30.10.2019)-Referee 2 (03.11.2019)

This article was checked by iThenticate.

CEMİL MERİÇ'TE DÜŞÜNCE EVRELERİ*

Hüseyin ÖZTÜRK* - Cengiz ÖZMEN**

ÖZ

Cemil Meriç, Cumhuriyet dönemi düşünce adamlarımızın önemli şahsiyetlerinden biridir. Osmanlı Devleti'nin Rumeli topraklarında dünyaya gelmiş, Balkan harbi münasebetiyle ailesiyle birlikte Hatay'a göç etmek zorunda kalmıştır. İçinde bulunduğu ortam gereği yalnız ve dostsuzdur. Görme kabiliyetini erken yaşta kaybetmesine rağmen, çalışkanlığından asla taviz vermeyen tecessüs sahibi bir birey, kendi deyimiyle, hayatını Türk irfanına adayan, münzevi ve mütecessis bir fikir işçisidir.

Bu fikirler, hayatın akışı içerisinde zaman zaman değişmesine rağmen düşünmekten, okumaktan ve yazmaktan hiç bir zaman vazgeçmemiştir. Hatta otuz sekiz yaşında gözlerini kaybetmesine rağmen kendisine okuyucular bularak okumaya, kendini yenilemeye ve düşünmeye ve düşündüklerini yazmaya devam etmiştir.

Meriç'e göre; kurduğumuz, hatta tarihin kurduğu en büyük medeniyet Osmanlı medeniyetidir ve Türk, Müslüman olduktan sonra medenileşmiştir. Ona göre medeniyetimiz bir bütündür. İslamiyet öncesi Türklerle Osmanlıya kadar olan Türk devletleri kültürdür, onu medeniyet haline getiren Osmanlıdır, Osmanlı mana medeniyetidir.

Bu araştırmada Cemil Meriç'in geçirdiği düşünce evreleri incelenmiştir. Araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden Literatür taraması deseni ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmada elde edilen bulgulara göre; Cemil Meriç'in düşünce evrelerini şu şekilde ifade etmek mümkündür: 1917-1925: Koyu Müslümanlık devri, 1925-1936: Şoven Milliyetçilik, 1936-1938: Sosyalistlik devri, 1938-1960: Araf devri, 1960-1964: Hint devri, 1964'ten sonra ise Sadece Osmanlıym dediği anlaşılmaktadır. Cemil Meriç'in içinde bulunduğu cemiyetin ve devletin geçirdiği sosyal çalkantıların bıraktığı izler,

* Bu çalışma 5. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu'nda sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

* Doç. Dr., Ahi Evran Üniversitesi, E-posta: huseyinozturk46@gmail.com

** Doç. Dr., Bartın Üniversitesi, E-posta: cengizozmen001@hotmail.com

kendisinde zaman zaman değişik düşüncelerin oluşmasına zemin hazırlamıştır denilebilir.

Anahtar Kelimeler: Cemil Meriç, Düşünce Evreleri, Doğu, Batı

THINKING STAGES OF CEMIL MERİÇ

ABSTRACT

Cemil Meriç is one of the important thinkers of the Republican era. He was born in Rumeli territory of Ottoman Empire, but he and his family had to migrate to Hatay, because of Balkan war. Hewas lonely and friendless due to his environment. Although he lost his eyes at an early age, he never quit his studies. With his own words, he devoted his life to Turkish wisdom, as a loner and inquisitive idea worker.

He never stopped thinking, reading and writing although his ideas, changed from time to time in the flow of life. Despite the loss of vision at the age of thirty-eight, he continued to think, to renew himself, to read and to write, by finding readers.

According to Meriç, Ottoman Civilization is the greatest civilization in history end The Turks became civilized after becoming a Muslim. According to him, our civilization is a complete. Pre-Islamic Turkish states and Turkish states up to the Ottoman Empire are a culture. The Ottoman Empire made it a civilization. Because the Ottoman empire is an emotion civilization.

In this study, the thinking stages of Cemil Meriç were examined. The research was carried out wia a literature review design. According to the findings, thinking stages of Cemil Meriç are as follows: 1917-1925: The era of deep Islam, 1925-1936: dark nationalism, 1936-1938: Socialist era, 1938-1960: The period of purgatory, 1960-1964: Indian period, after 1964 only Ottomanist. It can be stated that, marks of social turbulence of the society and the state in which Cemil Meriç lived might set ground for him to think differently in time

STRUCTURED ABSTRACT

Cemil Meriç is one of the eligible intellectuals of our world of thought. As it can be understood from his surname, his roots are coming from Rumelia. He is the grandson of his ancestors who lived for centuries in the inherited European territories of the Ottoman Empire. With an quotation from his daughter “He was grown up by the lullabies of that land and entombed with the coffins of this land”. This Rumelinian’s first meeting of thought and book dates back to the first years of his childhood. This is not a meeting he held by heart. He is an only and orphan son of a muhajir family who immigrated from Dimetoka to Hatay during the Balkan War. His father is an introvert man and his mother is a sick woman. He does not have many friends around him. Therefore, he builds a world of books and thoughts in an effort to exclude the outer world’s mercilessness. He protects himself from people’s indifference by

dedicating himself into the books and he wants to make the enemy world charming by his words.

In the beginning, Meriç viewed and described the Western world as the central castle of independent thoughts, the home of science and the capital of the mind. What makes the West a true West is the freedom. At those times, the West was the synonym of progress, science and independency for Cemil Meriç. According to him, the East was West and the West was the East in the Middle Ages. Furthermore, he viewed Ibn Khaldun more western than Bergson and both the West and East as the two complementary factors, and even two sides of the same coin. According to him, The West and the East are the two hemispheres of the human brain. However, he realizes that the East wants to plunder the West. The studies conducted about the East are the products of capitalist mentality. When it comes to the East, even the hostile brothers – Marx and Weber – make an conciliatory meeting; and if to say correctly, they make up excuses for the exploitation of the East. The West is superior to the East in terms of technical issues and it is the antithesis of us; or in other words, of the East. Since the Western individuals have suffered from selfishness, they spread it to the public and established a system of exploitation. The West is despot and it attributed its own despotism to the East in order to cover up its despotism.

Cemil Meriç has defined the changes in the periods and the stages that he faced throughout his life in five titles; Double Muslimism, Chauvinist Nationalism, Socialism, The Purgatory Period, Hindu Period and the Ottoman. Why did Cemil Meriç feel a need to define these changes in periods? Is it due to the fact that the period in which he lived required him to do so or he in fact felt the need to think in this way? Bergson, a French Philosopher, states that a community plots a route and the individuals follow this route. Society is a social asset which employs its own unique values. With this perspective in mind, the society shapes its members. From this point of view, it is impossible for individuals not to be affected by the conditions that the society employs.

Rather than being the sociological point of view based on Ibn Khaldun, Cemil Meriç's proposal of Umran against civilization and lore against culture, the reaction to Western cultural colonialism should be the result of his efforts to reach his own concepts. His understanding of truth will begin with rejection at first. Boundaries will be pushed, extremes will be wandered; namely, Saint Simon, Yusuf Akçura, Turkism, Marxism, Dostoyevsky, Balzac, Hugo, Europe, Hind, Ottoman.

The direction is the West, which Cemil Meriç was curious about and headed until the 1960s. There is no Asia yet in its geography yet. The Hindu says Asia is an exploration for himself. Our history begins in Asia. Not knowing someone's history is not giving value for it. The modernity we live in belongs to the West. Though the language we speak is not of Western origin, the concepts are of Western origin. How is it possible to think with a language that cannot produce its concepts?

As a result of all his research, Cemil Meriç finds Ibn Khaldun, a famous thinker who lived in the 14th century, as a person who is close to his world of thoughts. Even though Ibn Khaldun lived in that century, he is someone who calls for today and is a voice of our time. In Toynbee's words; Ibn Khaldun is "the only star in his field", and is the deep and

lonely voice of umra, lore and wisdom. His misfortune at the time he lived was the closure of the translation period from Arabic to Latin. For this reason, he was not recognized and understood sufficiently in the West in his own age.

In our opinion, it is necessary to evaluate the thought periods in Cemil Meriç similarly to Ibn Khaldun's because Cemil Meriç is one of our own thinkers. The life, which begins between books, continues this way until he loses his sense of sight.

All this shows us that our intellectuals, who broke away from their own culture and society, destroyed their own language and wanted to replace their culture and civilization with that of the West. With these attitudes, they became voluntary representatives of Western cultural imperialism. Society, on the other hand, has reacted rightly to these intellectuals who despise themselves and are against their faith, philosophy and cultural values. This led to the dualism and conflict between the people and intellectuals, and impenetrable walls were built between these two groups. The collapse of the Ottoman Empire was inevitable because the intellectuals who had to guide the state had neglected and misguided their duties.

The positivist philosophy they are trying to follow from a scientific point of view does not match with the fabric of society. For humanity, religion and science are necessary, there is no hesitation in that. Religion satisfies the need for people to believe, while science helps man to rule nature and to increase his well-being if it can be used in accordance with its purpose. As the positivists claim, science cannot replace religion, because science and religion have separate fields and purposes. Moreover, there is no opposition to science in the divine religions, but on the contrary, there is encouragement to science. If one of them is attempted to replace another; it might be possible to say that people are confused, that their mental health is deteriorating, and they are unable to make the right decisions.

Keywords: Cemil Meriç, Thinking Stages, East, West

1.Giriş

Cemil Meriç, düşünce dünyamızın kendi şahsına münhasır fikir adamlarından biridir. Soyadından da anlaşıldığı üzere kökeni Rumeli'ye dayanmaktadır. Osmanlı Devleti'nin Avrupa yakasında kalan topraklarında, asırlarca yaşamış olan ecdadın torunudur. Kızı Ümit Meriç'in deyimiyle, "o toprağın ninnileriyle büyümüş, salâları ile toprağa verilmiştir" (Meriç, 2018: 13). Bu Rumelilinin düşünce ve kitapla tanışması ilk çocukluk yıllarına dayanır. Bu bile isteyerek yaptığı bir tanışma değildir. Balkan Harbi yıllarında Dimetoka'dan Hatay'a göç eden muhacir bir ailenin yalnız, kimsesiz çocuğudur. Babası çok konuşan biri değil, annesi hasta, çevresinde çok fazla arkadaşı yok, dış dünyanın zalimliğinden kurtulmak için kendine kitaplardan ve düşüncelerden bir dünya inşa eder (Meriç, 2016a: 22-23). İnsanların ilgisizliğinden kitaplara sığınıyor, düşman dünyayı kelimelerle sevimleştirmek istiyor (Meriç, 2007: 283).

Hayatımız nasıl başlıyorsa genellikle öyle devam ediyor. Cemil Meriç'in de kitaplar arasında başlayan hayatı hep öyle devam etmiştir. Bu durumuna otuz sekiz yaşında görme yetisini kaybetmesi bile engel olamıyor. Kendine okuyucular buluyor. Her durumda okumaya düşünmeye zaman ayırıyor. Zamana, mekâna, topluma karşı meydan okuyor (Meriç, 2013a:400). Buna rağmen okumak

istediği kitapların pek azını okuyabildiğini söylüyor (Meriç, 2016b:257). Her okuyanda olduğu gibi; Cemil Meriç de Don Kişot'laşır, vaz geçiş olur, gurur olur. Haksızlıklara tahammülü yoktur. Hak ve hakikat savunucusu olur. Hatta Meriç bazen bu mefhumların kendisi olur (Meriç, 2016b: 398).

Meriç; kendi kimliği, kişiliği, düşüncesi üzerine de epey kafa yorar, “Kimim ben?” diye sorar. Sorduğu bu soruya yine kendini en iyi tanıyacak cevapları verir: “Hayatını Türk irfanına adayan, münzevi ve mütecessis bir fikir işçisi”(Meriç, 2015:191). Devam eder ne olup olmadığını söylemeye. Romancı değildir, şair de tarihçi de. Dürüsttür, çok okumuş çok düşünmüştür (Meriç, 2015:211). Kendini tanıtırken düşünce dünyasında epey yer etmiş çok sevdiği Ahmet Mithat Efendi'nin çocuğu olduğunu söylemeyi de ihmal etmemiştir (Meriç, 2102b:11). Herkesin bu dünyaya bir amaçla geldiğini; kendisinin geliş amacının da yazmak ve yazarlık olduğunu şu veciz sözleriyle ifade eder. “Kimi başında taçla doğar, kimi elinde kılıçla. Ben kalemle doğmuşum” (Meriç, 2007:283).

Cemil Meriç zamanının kısıtlı olmasına, istediği gibi bir ortamda neredeyse hiç bulunamamasına, yoksulluğuna, gözlerinin çok okumaktan görme yetisini kaybetmesine rağmen çalışkan ve dinmeyen bir teccüss sahibidir. Victor Hugo'nun Sefillerini aslından okumak için Fransızca öğrenecek (Cündioğlu, 2016b:245); irfanı, toprağın yedi kat altından çıkaracak kadar azimli ve çalışkan birisidir (Meriç, 2016b:211). Böyle bir durumda okunanları aklında tutup ayıklaması, belli sentezlere varması, bu sentezleri makalelere dönüştürmesi ve bunları kitap haline getirmesi onun ne kadar güçlü bir hafızaya ve iradeye sahip olduğunu gösterir (Meriç, 2016a:14). Bu iradeye rağmen başlangıçta görme yetisini kaybetmesi, Cemil Meriç'e çok ağır gelmiştir. Bunu bir işkence olarak görmekte; bu işkenceden, ayağına vurulan bu prangalardan kurtulmak için ölmek istemektedir. Bulunduğu yerden geriye doğru dönüp baktığında hayatında hiçbir olağanüstü şey görememekte; bunun yerine yazılmamış kitaplar hayal kırıklıkları sıkıcı bir yığın anıyla karşılaşmaktadır (Meriç, 2016b:44). Körlük Cemil Meriç'in yalnızlığının şiddetini arttırmış, yalnız kendinin gördüğü, yalnız kendine açılan sonsuz ve dipsiz bir karanlıkla baş başa kalmıştır. Meriç ya bu yalnızlık içinde yok olacaktır ya da bir şeyler yapacak, var olacaktır. Cemil Meriç, var olmayı seçmiştir. Kitaplarla, olaylarla, anılarla var olacaktır (Meriç, 2016b:13). Cemil Meriç kulağını topluma dayayarak, fildişi kulesine çekilmeden toplumla içli dışlı olarak her münakaşadan, her kavgadan, yalnızlıktan bir şeyler öğrenerek var olmuştur. Bu varlık, devrinin ve sonraki devirlerin saygısını, hürmetini, takdirini kazanmıştır. Erol Güngör şu satırlarıyla ona olan hayranlığını dile getirmekte bir sakınca görmemiştir: “Aziz Cemil Meriç! ‘Bu Ülke’yi ben yazmak isterdim. Yazamayacağımı biliyorum, ama hiç değilse bir ilim mensubu olarak, bir psikolog olarak şu satırları ben yazmış olsam kendimle övünürdüm: Hangi ilmin hakikat bir kabile dininin emirlerinden daha sıcak daha doyurucu? İnanmayanların inananlara sataşmaları kıskançlıklarındandır. Müminlerin saadetini gölgeleyen tek ıstırap, inanmayanlara karşı duyulan merhamet olmalıdır (Güngör, 2011:159). Atilla İlhan, onların kuşağında Cemil Meriç adının özel bir yeri olduğunu ve kendisinin o özel yeri hep muhafaza ettiğini söylemektedir (Meriç, 2015:193). İsmet Özel ise onun bu topraklarda yaşayan insanların sorunlarına cesaret ve olgunlukla eğildiğini bundan dolayı burada mücadele eden herkesin Cemil Meriç'in öncü vasfını kabul etmesi gerektiğini söylemektedir (Armağan,2006: 20). Cemil Meriç'in kör olduktan sonraki üretken durumu; Necip Fazıl'da olumlu yönde epey şaşkınlık yaratmış ki, kendine has üslubuyla bu durumu, iç gözü daha iyi görsün diye dış gözü görmez oldu, diye açıklamıştır (Armağan, 2006: 41). Cemil Meriç üzerine çalışan günümüz yazarlarından Düccane Cündioğlu ise mütefekkirleri ve fikir hayatını ciddiye alan her namuslu kalemin Meriç'in bir mütefekkir olduğu ölçüsünü dikkatle yükümlü olduğunu söyledikten sonra ‘Cemil Meriç mi? Haa, bakınız o benim entelektüel babamdı... Aynı zamanda bulutları delen bir kartaldı... Üstelik mütecessis ve münzevi bir fikir işçisiydi... Hem de kendi gök kubbesinde tek yıldızdı... Ufukların muhasibi idi... Bunların yanısıra araftaki kâhindi... Kim ne derse desin, çuvala sığmayan mızraktı... Ayrıca düşüncenin gökkuşağı idi... Bir yandan kavramlar cangılıının bilgisiydi...

Öte yandan mağara içerisindeki tecessüstü... O, sadece tefekkürün hasbî kalemi değil; aynı zamanda sözün sultanıydı... Kelime avcısıydı... 'avcı' da neymiş, O bir kelime imparatoruydu... Niye saklayalım, henüz öğrenmiş bulunuyoruz: O bir mabet bekçisiydi...' diyeceklerin de çıkacağını söylemektedir (Cündioğlu, 2015: XIII). Kızı Ümit Meriç ise Babam Cemil Meriç adlı eserinde babasının ölümüyle sadece kendisinin değil peşin hükümlü olmayan genç aydınlar ordusunun da kendisini yetim gibi hissettiğini söyler (Armağan, 2013: 20). Kısacası Cemil Meriç bizi, demir asa demir çarık diyar diyar dolaşarak; topladığı bilgileri şiir gibi üslubuyla işleyerek inşa ettiği dünyaya davet etmektedir.

2.Kültür ve Medeniyet

Bir millet ve medeniyete has olan kültürü en çok yansıtan şey dildir. Bundan dolayı kurduğumuz cümleler, kullandığımız kelimeler bizim kültür ve medeniyet anlayışımızı da gösterir. Cemil Meriç, bunu en iyi bilenlerden biri olduğundan herhangi bir mefhumun karşılığı olarak kullandığı kelimeye de dikkat etmiş, kültürün yerine irfanın, medeniyetin yerine de ümranın kullanılması gerektiğini söylemiştir. O'na göre; kültür ve medeniyet anlayışını bu iki kelime ile bile tarif edebiliriz.

Meriç'e göre kültür hiçbir zaman açık bir tarife kavuşmamıştır. Fransızcada 'insanı insan yapan bütün bilgiler' olarak kullanılırken Almanca ve İngilizcede 'sosyal yaşayış' anlamı ağır basmaktadır. Başka bir deyişle sosyologlarla antropologlar kelimeyi farklı manalarda kullanmışlardır. Bizim Fransızcadan aldığımız kelime Amerikan antropolojisini araştıranlarla yeni bir anlam kazanmış ve içinden çıkılmaz bir hal almıştır (Meriç, 2013b:36-37).

Bizde İkinci meşrutiyete kadar kullanılmayan kültür bundan sonra dilimize girmiştir. Fransızcada kültür, beşerin tekâmülünün tamamı, bireye şahsiyet katan her şey olarak kullanılmıştır. Osmanlıcada bunun karşılığı irfandır (Meriç, 2013a: 304).

Meriç, kültürün yerine irfanı kullanmıştır. Çünkü irfan, her türlü düşünceye kucak açmaktadır. Madde ile manayı ayırılmaz, birleştirir. Bu yüzden İrfan ilmin amelle desteklenmesidir. Batıdan gelen kültürün manasında bu derinlik yoktur. Tek boyutludur ve donuk bir kelimedir. Kültür müphem, kaygan bir kelimedir. İrfan ise insanı insan yapan bütün özelliklerin tamamıdır. Kültür Avrupa'dır, irfan Osmanlı (Meriç, 2016a: 184). İrfan Doğu'dur, kültür Batı (Meriç, 2012b: 21).

Meriç kültürün taşıyıcısının dil olduğunu bildiğinden, kültürün bozulmasının, başka kültürlerin saldırısına açık olmasının sebebinin dile müdahale olduğunu belirterek "Biz, yabancı kültür etkilerine açık olmamızın, kültür emperyalizmine uğramamızın başında dil inkılabını görüyoruz. Arılaşması amacıyla tarihi birikimleri olan kelimelerin dilimizden atılması, para ödenerek yenilerinin türetilmesi yüzünden Fuzuli'nin şiiri okunmaz hale getirilmiştir"(Meriç, 2012b: 338).

Meriç'e göre; medeniyet, inancın eseridir (Meriç, 2016a:182). Tanzimat sonrası aydınımız da bunu bildiğinden ümranı atmış yerine medeniyeti almıştır (Meriç, 2013a: 305). Batı dillerinde 18. asra kadar medeniyet kelimesine rastlanmaz. Medeniyet Batının istilaları, hatta Batının kendisidir. Batı, medeniyeti bir hayat tarzı manasında kullanmıştır. Bize de medeniyet Batının yaşam tarzının benimsenmesi olarak gösterilmiş, dikte ettirilmiştir (Meriç, 2013a:306). Cemil Meriç, medeniyet kelimesine bu yüzden karşı çıkar. Çünkü ümrân bir kavmin yaptıklarının bütünüdür, sosyal hayattır, örf ve âdetlerdir, inançlardır. Bize aittir ve Batının hiçbir zaman hiçbir kelimeyle karşılayamadığı bir bütündür (Meriç, 2008: 86).

Bizim medeniyetimiz vahye dayanır, zaten ondan aydınlıktır (Meriç, 2013a:378). Bu yüzden olgunlaşmanın ürünü olmayan medeniyeti ithal etmeye gerek yoktur (Meriç, 2008: 34). Tanzimat'tan sonra yeni bir şey yapmak isteyen eskiyi yıkmasından dolayı kuşatıcı bir medeniyet kuramadık

(Meriç, 2013a:107). Ona göre medeniyeti donanımlı bir şekilde ilerletmek için eskiyi koruyarak devam etmeli, yenileri de ayıklayarak almalıyız (Meriç, 2008: 84).

Meriç, kültürler de medeniyetler gibi ölmeye mahkûmdur, ancak bir farkla; kültür görevini tamamladıktan sonra medeniyete dönüşür (Meriç, 2013a: 308). Her medeniyet ise kendi ölümünü yavaş yavaş kendisi hazırlar, ama bunun farkında olmaz. Deri değiştirmek medeniyetler için ölümcüldür. Bizim deri değiştirme çabamız dil devrimi ve ithal medenilik devşirmesidir (Meriç, 2013a:407).

Meriç'e göre; kurduğumuz, hatta tarihin kurduğu en büyük medeniyet Osmanlı medeniyetidir (Meriç, 2013a:364) ve Türk Müslüman olduktan sonra medenilemiştir (Meriç, 2013a:309). Meriç'e göre medeniyetimiz bir bütündür. İslamiyet öncesi Türklerle Osmanlıya kadar olan Türk devletleri kültürdür, onu medeniyet haline getiren Osmanlıdır, Osmanlı mana medeniyetidir (Meriç, 2013a: 364).

Batı, Haçlı seferleri sırasında hürriyeti bizden öğrenmiştir (Meriç, 2013a:283). Çağdaş Batı ise en ileri en aydınlık yönleri ile Hind'in bir devamıdır (Meriç, 2016b:372). Yani büyük kurucular ülkesi olan Doğu, bugünkü Batının aydınlık yönlerinin temellerini atmıştır (Meriç, 2013a:23)

3.Doğu-Batı

Doğu ve Batı asırlarca farklı medeniyetlere beşiklik etmiş iki küresel güçtür. Bu konuyu en ayrıntılı bir şekilde; baş eserim dediği "İdeolocya Örgüsü"nde ele alıp; ayrıntılı bir şekilde analiz eden düşünür Necip Fazıl'dır. Bu iki kutbun birbiri ile olan ilişkileri, birbirine bakışı dünya tarihindeki yerleri Cemil Meriç'in dikkatini çekmiştir. Bazen bir müsteşrik olup Doğu'yu bazen de bir müstağrip edasıyla Batıyı incelemiştir (Armağan, 2013: 22). İncelerken bizim konumumuzu da sürekli göz önünde bulundurmıştır. Meriç'e göre ilk başta Asya ile Avrupa yani Doğu ile Batı birbirini tanımaz (Meriç, 2016a: 223). Biz ikisini de tanımıyoruz, onları tanımadığımız gibi kendimizi de tanımıyoruz (Meriç, 2013b: 34). Eksiğimizi fazlamızı göremeyiz. En çok tanımamız gereken, mücadele içinde bulunduğumuz Batı'yı tanımayınca mağlubiyetimiz kaçınılmaz olmuştur (Meriç, 2016a:123).

Meriç Batıyı önceleri hür tefekkürün kalesi, ilmin yuvası, aklın başkenti olarak görmüş, böyle de anlatmıştır. Batıyı Batı yapan hürriyettir (Meriç, 2016a: 192). Batı bu zamanlarda Cemil Meriç için terakkinin, bilimin, hürriyetin eş anlamlısıdır. Hatta ona göre Ortaçağ'da Doğu Batı, Batı da Doğudur. İbn Haldun da Bergson'a göre daha batılıdır (Meriç, 2016b: 54). Meriç, Doğu ile Batı birbirini tamamlayan iki unsurdur, daha sonraları ona göre bir elmanın iki yarısıdır (Meriç, 2015: 231). İnsan beyninin iki yarım küresidir (Meriç, 2013a: 345). Ama sonra bakar ki Batı, Doğuyu talan etmek ister. Doğu üzerine yapılan çalışmalar kapitalist kafanın ürünüdür (Meriç, 2013a:173). Doğu, söz konusu oldu mu düşman kardeşler Marx'la Weber bile bütün anlaşmazlıklarını bir kenara bırakır, tabiri caizse Doğunun sömürüsü için mazeret uydururlar (Meriç, 2016a: 187). Batı teknik bakımdan üstündür ve Doğunun yani bizim antitezimizdir (Meriç, 2013a: 270). Batı ferdi bencillikten zarar gördüğünden; bunu topluma yaymış, bununla sömürü düzenini kurmuştur (Meriç, 2016c:22). Batı despottur, kendi despotizmini örtbas etmek için despotluğunu Doğuya yüklemiştir (Meriç, 2016a:194).

Meriç, Batı ile Doğunun birbirinden farklı, birbirinden uzak medeniyetler olduğunu söyler. Çünkü değer yargıları farklıdır. Doğu gönlün, Batı ise zekânın vatanıdır (Meriç, 2007:233). Batı Hristiyanlıktır, şartları başkadır. Doğunun örf ve âdetlerine uymaz (Meriç, 2008: 31). Batının bugünkü üstünlüğü sadece ilimdir, Doğununki inanç (Meriç, 2008: 64) Edebiyat ürünleri bile farklıdır. Batıda roman, Doğuda hikâye (Meriç, 2012b). Roman işadır, hikâye ders (Meriç, 2012b:287). Bizim için din bir kurtuluş vesilesi iken Batıyı birbirinden ayırmıştır. Dinsizlik; bizde çöküş, onlarda terakkidir (Meriç, 2013a:289). Meriç iki medeniyetin insan hayatına bakışını da bir

soruyla izah etmektedir. “Semavi kitapların emri: ‘Öldürmeyeceksin.’ Hıristiyan Avrupa, en sefil çıkarları için dünyanın bütün yetişmiş üst düzey elamanlarını öldürdü, kalanları da yeri geldiğinde öldürmeye hazırdır. Goethe: ‘Ya örs olacaksın, ya çekiç’ diyor. Haklı olarak; Şark, Şeyh Sadi’dan Gandhi’ye; Mevlâna’dan Yunus’a kadar aksi kanaattedir. ‘Yemin ederim ki, dünyanın bütün toprakları bir tek insanın kanını akıtmaya bile değmez.’ Kim haklı?’(Meriç, 2016a:208). Velhasıl Batı ile Doğu birbirinden çok farklı iki medeniyettir, orada söylenen burada tercüme dahi edilemez (Meriç, 2013a:401).

4.Düşünce Evreleri

Cemil Meriç, bir akarsuyun aka aka, toprağı yonta yonta yatağını bulması gibi akacağı yeri bulmuştur. Hep çok okumuş çok düşünmüştür ama son merhaleye gelene kadar birkaç farklı durakta durmuş ya da kısa süreli beklemiştir. Bu bekleyiş bir kamp kurmak, cepheleşmek için değil, inandığı doğrulara fikren namuslu kalma çabasıdır. Cemil Meriç, beklediği durakları kendisi şu şekilde sıralamıştır:

1917-1925: Koyu Müslümanlık devri.

1925-1936: Şoven Milliyetçilik

1936-1938: Sosyalistlik devri

1938-1960: Araf devri

1960-1964: Hint devri

1964’ten sonra: Sadece Osmanlıyım, diyor (Cündioğlu, 2015:8). İlk evre olan koyu Müslümanlık devri hakkında kendisinin hacı-hoca olmak isterdim açıklamasından daha fazla bir bilgiye sahip değiliz.

Meriç’in Türkçü olduğu zamanlara gelirken; artık Birinci Cihan Harbi olmuş, Hatay Anavatan sınırları dışında kalmıştır. Fransa’nın Hatay’da Türklere yaptığı baskılar, Anavatana bağlanma özlemi, arkadaş çevresi, okuduğu kitaplar, takip ettiği dergiler Meriç’in kendisini Milliyetçi cephede bulmasına yol açmıştır. Meriç o yılları şöyle anlatıyor: “ Türkçülüğe de daha çok lisede kitapları okuyarak geldim. Yalnızdım ve sosyalizmi pek tutmuyordum. Irk olarak Türk’tüm, Türkçülüğü seçtim. Türkçülük, yeni bir arayış yeni bir bütünleşme ümidi idi. Elbette Yusuf Akçura’nın kitabını okuyordum: Türk Yıllığını etüt hocası yakaladı bir de tokat attı. Türk Yurdu dergisini muntazaman okurdum, senelerce çıktı, iyi bir kültür dergisiydi. Ayrıca büyük Türkçülerden Ahmet Hikmet’i okudum. Yusuf Akçura’dan tanıdığım, Muarralı Ebul Ala hakkında bir kitap yazıyordum, bir de şiirini tercüme etmişim: ‘Mersiye’... Türkçülüğüm de teorikti, bedbaht bir nazariyeydi Türkçülük, kökü yoktu, zaten Sancak’ta Türk yok gibiydi, Arap çoktu...” (Meriç, 2016a:33). Yine o zamanlarda tanıştığı Tarık Mümtaz Türkçeye âşık Türkçülüğün temsilcisidir. Fransızlarla arası bozuk olan Tarık ‘Türk Hatay’da Dört Baykuş Ötüyor’ isimli bir kitapçık yayımlar. Dört baykuş dedikleri de Cemil Meriç’in hocalarıdır. Cemil Meriç de onun etkisi ile Yıldız gazetesine ‘Unutma ve Affetme Türk Genci’ isimli bir hicviye yazar. Hocaları yazıya bir şey demez bir şey olmamış gibi davranır ama yazıyı okul idaresi de görmüştür. Bu yüzden son sınıfta okuldan ayrılmak zorunda kalır (Meriç, 2015: 257).

Meriç, mahkemede Marksistim diye haykırdığı zaman bile tek işçinin elini sıkmamıştır. Korktu demesinler diye Marksistim demiştir. Ezildiğini düşündüğü için ezilenlerin yanında durmuş ya da onlara sığınmıştır. Marksizmi, sosyalizmi de hemen her şeyi olduğu gibi kitaplardan tanımıştır (Meriç, 2016a: 36). Ona göre çağın kaderini tayin eden sosyalizmi ülkemizdeki aydınların hepsinin bilmesi gerekmektedir (Meriç, 2013a:108). Meriç sonradan Sosyalizmin fazla Avrupalı olduğunu, yerinde güzel olduğunu savunur. O Sosyalizmi sosyal haksızlıkların son bulması, liyakatin esas olması, ezilen, acı çeken kimsenin kalmaması olarak algılamıştır, böyle düşünüldüğü zaman

sosyalisttir (Meriç, 2015:203). Meriç zaman zaman Sosyalizmi de eleştirmiş Türk insanını birbirine düşman ettiğini söylemiştir. Durumu daha da ileriye götüren Meriç; Sosyalizmin aldığı konum, istekleri ve kendini ifade biçimi ile vatana ihanet olduğunu söylemiştir (Meriç, 2015: 158). Kızı Ümit Meriç bir düşünce sistemi olarak sosyalizmden vazgeçmediğini ifade ederken; Cündioğlu, Meriç'in Sosyalizmden ayrılmaya gerek duymadığını söylemiştir (Cündioğlu, 2015:15- 16).

Meriç, Araf devri dediği yılların başında Hatay Cumhuriyetini yıkmaya çalışmaktan tutuklanır ve idamla yargılanır, ancak beraat eder (Meriç, 2016a:65). Sonra İstanbul'a gelir. Bu zaman diliminde çevirilerle meşgul olur. Meriç, gözlerini ve annesini "araftayken" kaybeder. Hayatının bu yıllarında hakikaten ilgi duyduğu her şey hakkında araştırma, not alma ve dosyalama işine koyulur. Bu dönemde Meriç tam bir kuluçka evresindedir. Konya'ya yaptığı yolculuklar sırasında Meriç'e üniversiteli bir genç, sen bizden değilsin demiştir. Gençten duyduğu bu söz Meriç'i çok sarsmıştır. Böylece Avrupa'yı tanıyan herkes gibi ülkesinden koptuğunun farkına varmıştır (Meriç, 2016a:53). Yaptığı araştırmalar sırasında yeni bir dünyaya rastlamıştır. Hind'le uğraştığı için ayıplanmıştır (Meriç, 2016c:16). Ancak ona göre düşünce dünyasını fethetmek isteyenlerin ilk uğraması gereken yerdir Hindistan. Çünkü bütün düşüncelere hürriyet tanır. Modern Batı bütün iyi yönleriyle Hindin bir devamıdır. (Meriç, 2016a:48). Biz, Meriç'e göre; Hindi tanımak zorundayız. Çünkü Asya tefekkürünün dayandığı temeldir, Yunanla beraber insanlığın irfanına yön veren iki milletten biridir ve kendimizi bulduracak bir güçtür (Meriç, 2016b:150).

Nihayet akarsu yatağına ulaşmış Meriç beklediği bütün durakları aşip asıl ve son durağına gelmiştir. O, artık sadece Osmanlıdır ve başka bir arayış içinde olmayacaktır. Çünkü Osmanlı herkese açar kapısını, başka türlü düşüneni de korur. Fethettiği ülkeleri istismar etmez imar eder ve orada adalet bütün müesseselerin üstündedir. Osmanlı sosyalizmin bütün ütopyalarını aşan soysal bir nizam kurmuştur. Gelecekte gerçekleştirmeyi planladığı her şeyi Osmanlı geçmişte yapmıştır (Meriç, 2015: 206). Osmanlı İslam'dır. İslam ise bu ülkenin bütün ırklarını altı yüz yıl boyunca tek kalp, tek düşünce tek insan haline getirmiştir. Bundan dolayı dinsizlik Batıda ne kadar hayırlı ise bizde de o kadar lanetlidir. Onlardaki terakki bizde çözüştür (Meriç, 2016a: 180- 181).

Başlıca işim düşünmek diyen Cemil Meriç'in düşünce dünyasına girmek için onun bazı olay, durum, kişi, fikir ve sistem hakkındaki görüşlerine de bakmak gerekir. Ona göre düşünce adamı kimseden talimat almaz ve hiçbir partinin mensubu değildir. Toplumla içli dışlıdır. Toplum adına bütün düşünceleri araştırır. Topluma çıktığı tarih yolculuğunda kılavuzluk eder (Meriç, 2007:252). Topluma kılavuzluk eden Cemil Meriç'in de kılavuzları vardır. Bunların en önde gelenleri ise; İbn Haldun ve Jean Jacque Rousseau'dur (Meriç, 2016a: 45). Cemil Meriç, düşüncesine onların kılavuzluğuyla yön vermeye çalışır.

Düşünce ve inançlarıyla Yöne yakın olduğunu söyleyen Cemil Meriç heyecanı, dili ve zevkleriyle Necip Fazıl'ın çıkardığı Büyük Doğu kadrosundan olduğunu söyler (Meriç, 2016a: 57). Düşünceye yasak konulmamasının, bütün ideolojilere kendini ifade imkânı verilmesinin, düşünceden değil, düşüncesizlikten korkulmasının gerektiğini söyleyen Meriç'e göre; rejimlerin, en güzeli düşünen insanı koruyan ve onun üretkenliğine pranga vurmuyandır (Meriç, 2016b:307). Ona göre şiir düşüncenin emeklemesidir, düşüncüyü kanatlandıracak olan ise nesirdir (Meriç, 2007:234). Bundan dolayı Tanzimat aydınının en büyük hizmeti olarak Türk nesrini oluşturmasını görür (Meriç: 2016b:126). Meriç'in en dertli olduğu konulardan biri de dile yapılan müdahalelerdir. Ona göre milletimiz sadece topraklar fethetmedi kelimeler de fethetti. Topraklar ne kadar bizimse kelimeler de bizimdir. Atalarımız onlarla konuşmuş, düşünmüş irfanımızı onlarla yoğurmuştur. Dile müdahale hafızayı silmektir (Meriç, 2016b:70). Hatta bundan dolayı; " Kamusa uzanan el namusa uzanmıştır," der (Meriç, 2016a: 88). Ataç ve ekibine de bundan kırgındır (Meriç, 2016b: 299). Harf inkılabı ile yazı diline yapılan müdahale ise; altı yüz yılımıza mal olmuş, geçmişle bağımızı koparmış, kuşatıcı bir kültürün gelişmesine engel teşkil etmiştir (Meriç, 2016b:301). Orta sınıfın kitap okumaktan

soğuma sebebi de yine harf inkılabıdır (Meriç, 2016b:136). Dil, düşüncenin de medeniyetin de derisi, yansıtıcısı, hatta bizatihi kendisidir (Meriç, 2013b:160). Medeniyetler için deri değiştirmek ölümcül bir durumdur (Meriç, 2013a: 407).

Cemil Meriç'in düşünce dünyasının oluşum ve geçiş aşamalarının hepsinin temelini okuduğu kitaplar teşkil etmiştir. Bunun en veciz söylenişini yine kendisi dile getirmiştir: “Zihin arı, kitap çiçek, dış dünya kovan” diyor. Buradan Cemil Meriç'in epey bir çiçek dolaştığını söyleyebiliriz.

5. Tartışma ve Sonuç

Cemil Meriç'in hayatı boyunca geçirdiği düşünce dönem ve evrelerindeki değişiklikleri, makalenin ana bölümünde ifade ettiğimiz gibi; bunlar, koyu Müslümanlık, şoven milliyetçilik, sosyalistlik, araf dönemi, Hind devri ve Osmanlıym dediği son dönemdir ve burada karar kılmıştır. Cemil Meriç buna neden ihtiyaç duymuştur? Yaşadığı dönemin şartları yüzünden mi böyle düşünmüş, yoksa gerçekten böyle düşünmeye ihtiyaç mı duymuştur? Fransız filozofu Bergson, cemiyetin bir yol çizdiğini ferdin de onu izlediğini söylüyor. Toplum, kendine has değerleri olan sosyal bir varlıktır. Bu yönüyle üyeleri olan bireyleri şekillendirir. Bu bakımdan toplumun içinde bulunduğu şartlardan bireylerin etkilenmemesi mümkün değildir.

Cemil Meriç'in medeniyete karşı ümran, kültüre karşı irfan teklifi İbn Haldun'u esas alan sosyolojik bakış açısı olmaktan öte, Batı kültür sömürgeciliğine yönelik tepki, kendi kavramlarına ulaşma çabasının bir sonucu olsa gerekir (Aktaş, 2016: 332). Onun bu hakikat anlayışı, öncelikle retle başlayacaktır. Sınırlar zorlanacak, uçlarda dolaşacaktır. Saint Simon, Yusuf Akçura, Türkçülük, Marksizm, Dostoyevski, Balzac, Hugo, Avrupa, Hind, Osmanlı.

Cemil Meriç'in merak ettiği ve 1960'lara kadar yöneldiği cihet batıdır. Coğrafyasında henüz Asya yoktur. Hindin kendisi için Asya'nın bir keşfi olduğunu söylüyor (Meriç, 2007: 447). Tarihimiz, Asya'da başlar. Tarihini bilmemek, ona kıymet vermemektir. İçinde yaşadığımız modernlik Batıya aittir. Konuştuğumuz dil olmasa da kavramlar Batı kökenlidir. Kavramlarını üretmeyen bir dille nasıl düşünülür? (Aktaş, 2016: 333).

Araştırmaları sonunda; kendi dünyasına yakın birini, 14. Yüzyılda yaşamış ünlü düşünür İbn Haldun'u fark eder. İbn Haldun o yüzyılda yaşasa da bugüne seslenen birisi, çağımıza ait bir sestir. Toynbee'nin deyimiyle; “ kendi sahasında tek yıldız” olan, ümranın, irfanın ve aklın derin ve yalnız sesidir, İbn Haldun. Yaşadığı dönemdeki şanssızlığı, Arapçadan Latinceye tercüme devrinin kapanmış olmasıdır. Bu yüzden de kendi çağında Batıda yeterince tanınmamış ve anlaşılammıştır.

Kanaatimizce; Cemil Meriç'deki düşünce dönemlerini de böyle değerlendirmek gerekir. Çünkü Cemil Meriç, kendine özgü düşünce adamlarımızdan biridir. Balkan savaşı sırasında Dimetoka'dan Hatay'a göç eden muhacir bir ailenin yalnız çocuğudur. İçinde bulunduğu durum gereği bir dostu ve arkadaşı yoktur. Babası içe dönük bir tip, annesi hastalıklı bir kadındır. Çevrenin sıkıcı baskısından kurtulmak için kendini kitaplara verir, düşüncelere dalar. Kitaplar arasında başlayan hayat, görme yetisini kaybedinceye kadar hep bu şekilde devam eder.

Bütün bunlar bize gösteriyor ki, kendi kültüründen ve toplumundan kopan aydınlarımız; kendi dilini tahrip etmiş, kültür ve medeniyetini Batıninki ile değiştirmek istemiştir. Bu tutumları ile de Batı kültür emperyalizminin gönüllü temsilcileri olmuşlardır. Toplum ise; kendini küçük gören, inancına, felsefesine, kültürel değerlerine karşı olan bu aydınlara, haklı olarak, tepki göstermiştir. Bu durum; halk- aydın düalizmine ve çatışmasına neden olmuş, bu iki grup arasına aşılmaz duvarlar örülmüştür. Devlete yol göstermesi gereken aydınlar, bu görevini ihmal ve yanlış icra ettiklerinden Osmanlının çöküşü kaçınılmaz olmuştur.

Bilimsel yönden izlemeye çalıştıkları pozitivist felsefe de toplumun dokusu ile uyuşmamıştır. İnsanlık için; din de, bilim de gerekli, bunda hiçbir tereddüt yoktur. Din, insanların

inanma ihtiyacını karşılar, bilim ise; insanın tabiata hükmetmesine, amacına uygun kullanılabilirdiği takdirde refahının yükselmesine, merak ve teecessüsünü giderir. Pozitivistlerin iddia ettikleri gibi; bilim dinin yerine geçemez, çünkü bilim ve dinin sahaları, amaçları ayrı. Üstelik semavi dinlerde bilime karşıtlık yok, aksine bilime teşvik vardır. Biri diğerinin yerine geçirilmeye çalışılırsa; kafaların karıştığını, insanın ruh sağlığının bozulduğunu, doğru kararlar veremediğini; söylemek mümkündür. Pozitivist felsefenin kurucusu Auguste Comte, bizdeki pozitivistlerden Beşir Fuad ve Ziya Gökalp gibi bazı pozitivistlerin hayatları ayrıntılı bir şekilde incelendiğinde bu durum görülecektir.

KAYNAKÇA

- Aktaş, Ümit, (2016), Cemil Meriç: Bir İrfan Ehlinin Hakikat arayışı, Doğumunun 100. Yılında Cemil Meriç Sempozyumu, Zeytinburnu Belediyesi Yayınları İstanbul
- Armağan, Mustafa (2006). Cemil Meriç Düşüncenin Gökkuşuğu, İstanbul: Etkileşim Yayınları
- (2013). Cemil Meriç'in Dünyası, İstanbul: Timaş Yayınları
- Comte, Auguste, (1854), Système de Politique Positive, Tome I, Paris
- Cündioğlu, Düccane (2015). Bir Mabed İşçisi: Cemil Meriç, İstanbul: Kapı Yayınları
- Güngör, Erol (2011). Sosyal Meseleler ve Aydınlar, İstanbul: Ötüken Neşriyat
- Karaveli, Orhan (2005), 9 Ağustos tarihli Cumhuriyet Gazetesi, İstanbul
- Kaplan, Mehmet (2008), Şiir Tahlilleri I, Dergâh Yayınları, 24. B, İstanbul
- Kısakürek, Necip Fazıl(2008), İdeolocya Örgüsü, İstanbul, Büyük Doğu Yayayınları
- Kızılçelik, Sezgin (1992), Sosyoloji Teorileri, I- II, Konya
- Korlaelçi, Murtaza (2014). Pozitivizmin Türkiye'ye Girişi, Ankara: Kadim Yayınları
- Kösemihal; Şazi, (1968), Sosyoloji Tarihi, İstanbul, Remzi Kitabevi Yayınları
- Meriç, Cemil (2007). Mağaradakiler, İstanbul: İletişim Yayınları
- (2008). Umrandan Uygarlığa, İstanbul: İletişim Yayınları
- (2012a). Işık Doğudan Gelir, İstanbul: İletişim Yayınları
- (2012b). Kırk Ambar 1 -Rümuş-ül Edeb-, İstanbul: İletişim Yayınları
- (2013a). Sosyoloji Notları ve Konferanslar, İstanbul: İletişim Yayınları
- (2013b). Kültürden İrfana, İstanbul: İletişim Yayınları
- (2015). Jurnal 2, İstanbul: İletişim Yayınları
- (2016a). Bu Ülke, İstanbul: İletişim Yayınları
- (2016b). Jurnal 1, İstanbul: İletişim Yayınları
- (2016c). Bir Dünyanın Eşiğinde, İstanbul: İletişim Yayınları
- Meriç, Ümit (2018). Babam Cemil Meriç, İstanbul: İnsan Yayınları
- Öztürk, Hüseyin (2005), Sosyolojik Yansımalar, Ankara, Babil Yayıncılık
- Topçu, Nurettin (1970), Kültür ve Medeniyet, İstanbul

Tunalı, İsmail (1976), Felsefe, İstanbul

Uçman, Abdullah, İslam Ansiklopedisi Tevfik Fikret md, C. 41, İstanbul, Diyanet Yayınları

Ülken, H.Ziya (2017). Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları